

Book Review

Pontus Folkesson

*Att skola en stormakt: framväxten av
1600-talets skolsystem genom lokal-
samhällets aktörer*

Stockholm: Stockholms universitet

(PhD diss.)

2024, 322 pp.

Mycket av svensk utbildningshistorisk forskning under de senaste årtiondena har på olika sätt rört framväxten av den moderna skolan under 1800- eller 1900-talen. Mot bakgrund av detta utgör Pontus Folkessons avhandling *Att skola en stormakt* ett välkommet tillskott då den tar sig an reformeringen av svenskt skolväsende under perioden 1620–1649 i vad han beskriver som framväxten av ett skolsystem.

Syftet med avhandlingen är att analysera skolreformerna under denna period med fokus på frågor som: Varför genomfördes reformerna? Hur såg skolornas ekonomiska förutsättningar ut? Hur tolkades reformplanerna på lokal och regional nivå? Hur såg skolornas elevrekrytering ut?

Utgångspunkten för avhandlingen är tydligt utbildningshistorisk, även om den också tar spjörn mot statsformeringsforskning och urbanhistoria. Teoretiskt hämtas inspiration från läroplansteoretisk forskning rörande 1900-talets skola, även om Folkesson också använder sig av Jan Gletes begrepp intresseaggregering som ett sätt förklara hur olika intressenters intressen koordinerades för att uppnå ett gemensamt mål. Det läroplansteoretiska perspektivet framstår emellertid som det främsta teoretiska redskapet då avhandlingens empiriska delar är uppdelade efter grundbegreppen

formulering, förutsättningar, transformering och realisering.

Vad gäller de empiriska studierna ligger huvudfokus på skolorna inom Västerås och Strängnäs stift även om avhandlingen i frågor om exempelvis elevrekrytering också inkluderar skolor i andra stift. Avhandlingen bygger även på en rad olika arkiv som gör att undersökningarna av de utvalda stiftens också belyser såväl centralmaktens som kyrkans och städernas agerande.

Utöver den ovan nämnda indelningen av avhandlingen är de empiriska undersökningarna även uppdelade i tre kapitel varav det andra och tredje empiriska kapitlet i sin tur är uppdelade i två delar. Avhandlingens empiriska undersökningar inleds med ett kapitel om skolreformerna 1620, vilket görs med bland annat utgångspunkt i vad som beskrivs som reformens formuleringsarena. Som Folkesson visar innebar reformen inte bara att det skapades en rad gymnasier i landet utan att detta var en process som skedde i samråd mellan kungen och prästerskapet, där kungen även hade ambitionen att skapa skolor för att utbilda ämbetsmän.

I avhandlingens andra empiriska kapitel som tar upp förutsättningarna för att genomföra reformen behandlas skolornas finansiering såväl generellt som specifikt för stiftet i Mälardalsregionen. Som framgår av detta kapitel fanns det en rad intäkter som finansierade skolornas verksamhet, varav de viktigaste var kronotiondet och sockengången. Genom undersökningarna av skolorna i Mälardalen visar undersökningen att skolreformen innebar att en del skolor i köpstäderna förlorade intäkter när dessa

omfördelades till fördel för de nybildade gymnasierna i Västerås och Strängnäs. Detta gjorde att ödet för skolorna i köpstäderna blev avhängigt möjligheten att skaffa annan finansiering.

I det därefter följande kapitlet beskrivs relationen mellan lokal, regional och central nivå i det som benämns en transformeringsfas. Här undersöks såväl domkapitlens och borgerskapets agerande lokalt som deras agerande i relation till kronan. Denna undersökning visar att även om stiftsbiskoparna initialt var ganska ointresserade av köpstädernas skolor kom de med tiden också att agera i deras favör. Vidare går det även att se en förändring i kungamaktens inställning till borgerskapets utbildningsbehov, vilken bland annat visar sig i införandet av en skriv- och räkneklass i trivialskolan.

När det kommer till det som Folkesson beskriver som realisering undersöks det genom en närmare analys av elevrekryteringen inom ramen för det sista empiriska kapitlet. Här undersöks dels elevantalets utveckling samt elevernas geografiska och socioekonomiska bakgrund, dels elevernas utbildningsvägar och synen på skolutbildningens funktion. Dessa studier visar på en ökning av antalet elever under den aktuella perioden samtidigt som det blir tydligt att barn- och trivialsolor hade ett mer begränsat rekryteringsområde medan gymnasierna hämtade sina elever inom ett område som omfattade hela stiftet. Vidare visar avhandlingen att eleverna framförallt kom från landsbygden och flertalet var bond- eller prästsöner. Till skillnad från tidigare studier kan Folkesson också visa att även bondsönerna använde skolan som ett sätt att förbereda sig för en karriär som lärare eller präst. Intressant att märka är även att

det under första hälften av 1600-talet till och med uppstod ett överskott på präster.

När Folkesson summerar sin avhandling kan konstateras att det han beskriver som lokala aktörer (borgerskapet och stiftsstädernas biskopar) hade ett stort inflytande över de skolreformer som kom att kodifieras genom 1649 års skolordning. Detta gör att utvecklingen beskrivs som en sammanvävning av olika intressen som kom till uttryck i konflikter och förhandlingar mellan kungamakten, stiftet och borgerskapet. Resultatet av denna process beskrivs vidare som framväxten av ett utbildningssystem där olika skolformer var relaterade till varandra samtidigt som man mot bakgrund av variationer inom olika stift kan tala om förekomsten av regionala skolsystem.

När det kommer till en värdering av avhandlingens bidrag kan framhållas att Folkesson med *Att skola en stormakt* ger ett viktigt bidrag till vår förståelse av 1600-talets skola. Genom grundliga undersökningar av framförallt skolorna inom Västerås och Strängnäs stift bidrar avhandlingen till att vi nu har en mer fullödig bild av tillkomsten av de skolformer som var utgångspunkten för exempelvis 1800-talets reformer på skolområdet.

Vad gäller avhandlingens teoretiska utgångspunkter och anknytning till tidigare forskning blir dessa aspekter emellertid lidande av bristen på aktuell forskning på området. Detta gör att Folkesson återkommande försöker koppla sin egen forskning till forskning om skolans utveckling under andra tidsepoker, vilket inte alltid låter sig göras. Tydligast blir detta i försöken att använda sig av läroplansteori för att förklara skolreformerna under 1600-talets första hälft. Som avhandlingens resultat visar kan denna process knap-

past beskrivas med begrepp som formulerings- och realiseringsarena.

Istället kunde avhandlingen på ett tydligare sätt tagit utgångspunkt i hur tidigare forskning beskrivit den tidigmoderna skolväsendets utformning. Om man exempelvis går till Margret S Archers modell för de moderna skol-systemens framväxt utgör tanken om den tidigmoderna skolan som del av ett mono-integrerat förhållande mellan kyrka och skola, där kyrkan i praktiken monopoliserade makten över skolan och där det var kyrkan som påverkade skolan och inte tvärtom, en utgångspunkt (Archer 2013, s. 60–74). Med stöd i vad *Att skola en stormakt* bidrar med till vår förståelse av den tidigmoderna svenska skolan framstår inte Archers bild av skolan såsom fångad i ett mono-integrerat förhållande som helt tillämpligt på svenska förhållanden. I och för sig hade kyrkan stor makt över skolans verksamhet och utformning, men kungamakten kunde även ställa krav och i vissa fall också styra över skolans resurser. Vidare kan noteras att borgerskapet i och för sig hade väldigt lite direkt inflytande över skolan, men det innebar inte att de helt saknade möjlighet att påverka.

Med detta sagt vill jag emellertid framhålla att avhandlingen *Att skola en stormakt* utgör ett viktigt tillskott till forskningen om den svenska skolans historia och med den som utgångspunkt finns det nu möjlighet för fler att ge sig in i forskningen om den tidigmoderna skolan.

Referenser

Archer, Margaret S. *Social Origins of Educational Systems*. Hoboken: Taylor and Francis, 2013.

Esbjörn Larsson
Uppsala universitet
esbjorn.larsson@edu.uu.se